

Percepcija odgojitelja o jezičnom razvoju i jezičnim teškoćama djece rane i predškolske dobi

Perić, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:741301>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODJEL ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

PETRA PERIĆ

**PERCEPCIJA ODGOJITELJA O JEZIČNOM RAZVOJU I JEZIČNIM
POTEŠKOĆAMA DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI**

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Katarina Aladrović Slovaček

Zagreb, rujan 2022

Zahvala

Od srca zahvaljujem na odvojenom vremenu i stručnoj pomoći svojoj mentorici izv. prof. dr. sc. Katarini Aladrović Slovaček. Također se želim zahvaliti svojim roditeljima i cijeloj obitelji koji su u svakom trenutku bili velika potpora. Posebno zahvaljujem svom suprugu, Dominiku, koji je bio najveća podrška tijekom cijelog studija, koji me svojom potporom vodio kroz sve dane studija.

Sadržaj

Sažetak	
Summary	
1. Uvod.....	1
2. Usvajanje jezika	2
2.1 Proces usvajanja materinskog jezika te razvoj glasovnog sustava u djeteta	3
2.2 Razvoj govorno jezičnog sustava djeteta prema dobi	6
3. Uloga odgojitelja u usvajanju jezika	8
4. Jezične poteškoće u ranom jezičnom razvoju	10
4.1 Poremećaji u ritmu i tempu govora	11
4.1.1 Mucanje	11
4.1.2 Brzopletost	13
4.1.3 Bradilalija	14
4.1.4 Skandirajući govor	15
4.1.5 Dječja govorna apraksija	15
4.2 Poremećaji izgovora	16
4.2.1 Dislalija	16
4.2.2 Sigmatizam	16
4.2.3 Rotacizam	17
4.2.4 Lambdacizam	18
4.2.5 Tetizam	18
4.2.6 Kapacizam i gamacizam	18
4.2.7 Etacizam	18
4.3 Poteškoće u učenju:	18
4.3.1 Disleksija	19
4.3.1 Disgrafija	19
4.3.2 Diskalkulija	19
5. Uloga odgojitelja u uočavanju govorno jezičnih teškoća	20
6. ISTRAŽIVANJE.....	21
6.1 Opis uzroka	21
6.2 Opis instrumenta istraživanja	22
6.3 Ciljevi istraživanja	22
6.4 Hipoteze istraživanja	22
6.5 Rezultati	23

7. Rasprava i zaključak	25
8. LITERATURA:	26

Sažetak

U ovom radu obrađuje se tema usvajanja jezika, karakteristike usvajanja materinskog jezika te određene specifičnosti usvajanja jezika koje su okarakterizirane prema dobi. Usvajanje jezika dugotrajan je i dug proces koji zahtjeva usvajanje određenih komponenti kako bi jezik bio pravilno usvojen. Odgojitelj kao i roditelj ima nemjerljivu ulogu u razvoju govorno jezičnih vještina djeteta. Okolina u kojem dijete boravi mora biti pozitivno poticajno opremljena kako bi dijete što lakše usvojilo jezik. Također, odgojitelj je dužan govoriti isključivo hrvatskim standardnim jezikom jer govor odgojitelja je model koji djeca slijede. Postoji više vrsta jezičnih teškoća, no u današnje vrijeme najčešćom se smatra mucanje. Osim mucanja u ovom radu spominje se i bradilalija, dislalija, afazija, difazija i ostale. Odgojitelj je dužan primijetiti i reagirati na sve vrste govorno jezičnih poteškoća kod djeteta, jer samo pravovremenom reakcijom dijete se može pravilno usmjeriti. Osim toga, odgojitelj je dužan planirati i provoditi različite poticajne aktivnosti što potiču i razvijaju dječji govor kao što su jezične igre. Provedeno istraživanje prikazuje trenutnu situaciju percepcije odgojitelja na govorno jezične poteškoće.

Ključne riječi: usvajanje jezika, govorno jezične poteškoće, odgojitelj, govorni model

Summary

This paper deals with the topic of language acquisition, the characteristics of mother tongue acquisition and certain specificities of language acquisition that are characterized by age. Language acquisition is a lengthy and lengthy process that requires the acquisition of certain components in order for the language to be properly acquired. An educator, like a parent, has an immeasurable role in the development of a child's speech and language skills. The environment in which the child resides must be equipped with positive stimulation in order for the child to acquire the language as easily as possible. Also, the teacher is obliged to speak exclusively in the standard Croatian language, because the speech of the teacher is the model that the children follow. There are several types of language difficulties, but nowadays stuttering is considered the most common. In addition to stuttering, bradylalia, dyslalia, aphasia, diphasia and others are also mentioned. The educator is obliged to notice and react to all kinds of speech and language difficulties in the child, because only with a timely reaction can the child be properly guided. In addition, the educator is obliged to plan and implement various stimulating activities that encourage and develop children's speech, such as language games. The conducted research shows the current situation of educators' perception of speech-language difficulties.

Key words: language acquisition, speech-language difficulties, educator

1. Uvod

Često se ponavlja pitanje na koji način usvajamo jezik, događa li se to sasvim prirodno i koje korake moramo savladati kako bi se jezik u potpunosti usvojio? Postoje određeni i očekivani rezultati koji bi se trebali pratiti tijekom procesa usvajanja jezika s obzirom na dob djeteta. Važno je napomenuti kako su navedena očekivanja određena za zdravu djecu s normalnim razvojem. Iako su roditelji važan čimbenik u usvajanju jezika kod djeteta, važnu ulogu preuzima i odgojitelj koji svakodnevno boravi s djetetom. Odgojitelji su dužni razviti vlastite kompetencije kako bi pravilno usmjerili dijete na pravilan govor. Postoji li poteškoća u govorno jezičnom aspektu odgojitelj bi trebao informirati roditelje te preusmjeriti dijete kod logopeda na pregled. Logoped je dužan procijeniti o kojoj se govorno jezičnoj teškoći radi te na koji ju način najbolje tretirati. Iako je mucanje najčešća govorno jezična poteškoća, postoje i druge poteškoće koje okolini nisu toliko poznate, a na dijete mogu ostaviti dugotrajne posljedice ako se na vrijeme ne tretiraju. U provedenom istraživanju sudjelovali su odgojitelji koji su naveli i objasnili teškoće s kojima se susreću prilikom rada u skupini s djecom govorno jezičnih teškoća. Kao najčešći problemi s kojima se susreću navedeni su: nemogućnost izražavanja emocija, nemogućnost izražavanja potreba, različita vrsta agresivnosti zbog nemoćnosti izražavanja, zadirkivanje vršnjaka, povučенost i sl. Iako većina djece prirodno usvaja jezik bez određenih teškoća, postoje djeca koje na tom putu imaju većih teškoća. Iz tog razloga nužno je pristupiti tom djetetu individualno, gledati ga kao cjelovito biće kojemu je potrebna potpora i dodatnog rada kako bi dobilo mogućnosti i pomoć koja im je potrebna. Cijelo djetetovo okruženje odgovorno je i dužno pravovremeno reagirati na bilo koju poteškoću u djetetovu razvoju. Određeni broj ljudi smatra kako je to sve samo razvojna faza i da nije potrebno još potražiti pomoć, no ipak je najbolje odmah reagirati. Ako je reakcija okruženja kasna, dijete će teže prebroditi teškoće.

2. Usvajanje jezika

Jezik je po definiciji složen sustav koji se sastoji od različitih varijeteta od kojih svaki ima različite jezične razine. On je sam po sebi promjenjiv, jer se i njegovi govornici mijenjaju. Sam pojam usvajanja jezika prvi puta se počeo pojavljivati oko 1960-te koji se odnosi samo na jezični razvoj koji se odvija u najranijoj dobi tj. u dobi između prve i treće godine djetetova života. Navedeno razdoblje još nazivamo tzv. kritično razdoblje tijekom kojega se aktivira mehanizam za usvajanje jezika (eng. Language Acquisition) koji sadrži načela univerzalne gramatike. Usvajanje jezika opsežan je i složen proces s obzirom na to da uključuje usvajanje fonologije, morfologije, rječnika, semantike, sintakse i pragmatike.

Pavličević i Franić (2005) tvrde kako se jezik dijeli prema načinu učenja tj. na jezik koji se usvaja (materinski) i jezik koji se tijekom života uči. Materinski ili prvi jezik dijete usvaja od rođenja prateći spoznajni razvoj koji se usvaja spontano te se to smatra dominantnim jezikom kojim osoba najbolje vlada u komunikaciji. S druge strane, učenje drugog jezika najčešće je osmišljeno i planirano u različitim odgojno – obrazovnim institucijama.

Kovačević (1991) tvrdi kako se usvajanje jezika može promatrati u trijadi:

1. Jezik ili zadatak koji treba obaviti
2. Dijete i njegove osobine i sposobnosti kojima se služi u usvajanju jezika
3. Okolina ili jezik koji dijete čuje i govorni kontekst

Prema Hržica i Peretić (2015) usvajanje jezika dijeli se na predjezično i jezično razdoblje. Važno je naglasiti kako je predjezično razdoblje također razdoblje u kojem se usvaja jezik, dok je djetetova prva riječ početak jezičnog razdoblja.

Istraživanja su pokazala da postoji nekoliko svojstva koja utječu na djetetov jezični razvoj, a to su: spol (djevojčice brže progovaraju nego dječaci), broj djece u obitelji, redosljed djece u obitelji (često prvo dijete počne govoriti prije nego drugo dijete), odnos roditelja i drugih ukućana prema djetetu (koliko se njime bave, koliko mu se obraćaju), vrste obiteljskog života, jezična okolina (jednojezična ili višejezična), jezični unos (govori li mu se maminskim, odraslim, ili mu se tepa) te društveni položaj roditelja (jesu li društveno prihvaćeni, jesu li obrazovani) (Aladrović Slovaček, 2019 prema Jelaska 2007).

Usvajanje jezika težak je proces, no većina djeca svoj materinski jezik usvajaju u hodu. Važno je poznavati sam proces usvajanja istoga i primijetiti eventualne poteškoće u govorno jezičnom razvoju.

2.1 Proces usvajanja materinskog jezika te razvoj glasovnog sustava u djeteta

Usvajanje jezika započinje prije negoli dijete izreče prvu riječ. Ono započinje u trenutku kada novorođeno djeteta i majka uspostave međusobnu vezu koja će biti osnova za komunikaciju sa svijetom i iz koje će proizaći djetetova sposobnost svladavanja glasovnog i gramatičkog sustava jezika, da počne razumijevati svijet koji ga okružuje i da ono kao dio tog svijeta u njemu ostvaruje svoje želje i potrebe. Uz pomoć odraslih, u većini slučajeva majke, djetetu je omogućeno da uđe u jezičnu zajednicu i spozna kulturu koja je dio njegova materinskog jezika (Vrsaljko i Paleka, 2018).

Uravnotežen spoznajni razvoj, društveni i osjećajni preduvjet su dobroga ovladavanja materinskim (hrvatskim) jezikom. Jezik čovjeka razlikuje od svih drugih bića na zemlji, pa je usvajanje jezika, s jedne strane, sasvim obična pojava, dok je, s druge strane, vrlo osebujna i fascinantna. Samo usvajanje jezika pokazuje opća svojstva zajednička svoj djeci na svijetu jer ona uspijevaju uspješno usvojiti jezik, bez obzira na svoja ostala svojstva, bez obzira na to kojemu su jeziku izložena u prirodnim situacijama te načinu poučavanja jer u vrlo kratkome razdoblju uspijevaju ovladati najrazličitijim jezičnim razinama. Djetetov je jezični razvoj povezan i s njegovim fizičkim, spoznajnim, osjećajnim, društvenim i komunikacijskim razvojem (Aladrović Slovaček, 2019, prema: Owens, 1986). Gledajući proces samog usvajanja jezika, prema Prebreg-Vilkeu (1991) nužno je proći minimalno četiri koraka procesa:

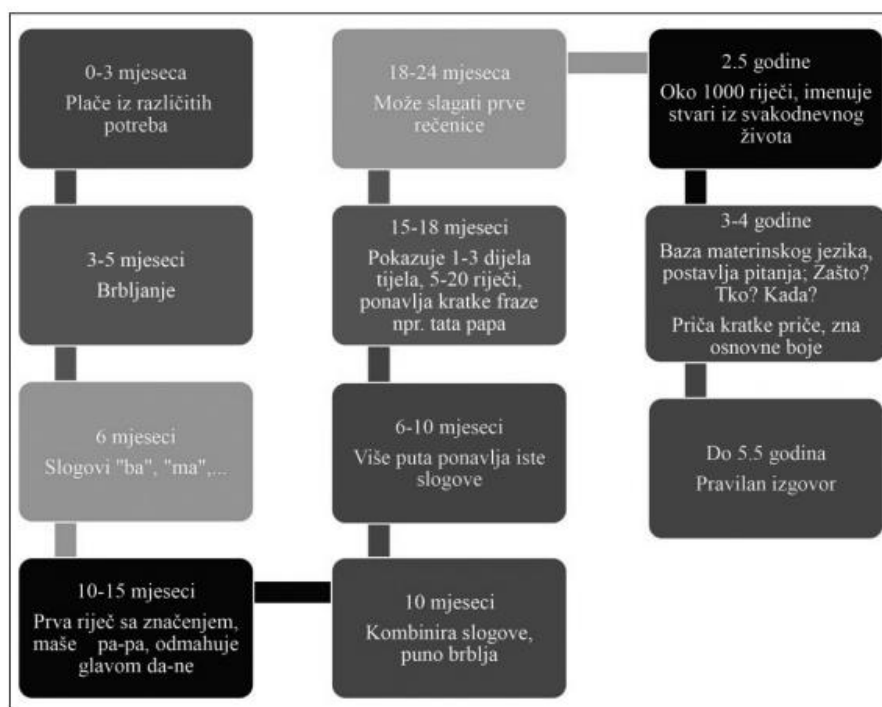
1. usvajanje glasovnog sustava (počinje s fiziološkim krikom odmah nakon rođenja djeteta);
2. upotrebu jezičnih oblika vlastitog jezika, tj. gramatiku;
3. sposobnost razumijevanja i priopćavanja značenja, tj. semantiku;
4. sposobnost da se upotrebom govora nešto uradi ili postigne, tj. da se komunicira

Navedene kategorije ovisne su jedna od drugoj tj. ne mogu se odvojiti. Sam proces usvajanja jezika zapravo započinje prije nego li je dijete izreklo prvu riječ. Navedeni proces započinje u međusobnoj vezi djeteta i majke koja će kasnije biti osnova za daljnju komunikaciju tj. vodilja za svladavanje glasovnog i gramatičkog sustava jezika. Proces usvajanja jezika prema Ljubešić

(2003) ovisi i o razvoju različitih domena i sposobnosti kao što su: percepcija, kognicija, motorika i socijalizacija.

Ivo Škarić (1973) tvrdi kako je u dječjem glasanju našao na sljedeće osnovne kategorije:

1. Fiziološki krik simptom je djetetova fizičkoga i fiziološkog stanja. Krik su istraživači prepoznali u nekoliko potkategorija: u plaču, u smijehu, jaukanju, dahtanju, stenjanju, kričanju. U kategoriju krika uključili su i kašljanje, štucanje, kihanje.
2. Poetski izraz izražava jednostavno, poetsko ljudsko raspoloženje koje se može karakterizirati kao osjećaj harmoničnosti i zadovoljstva. Kao oblici poetskog izražaja definirani su pjevanje, gukanje, cvrkutanje.
3. U dječjem su glasanju utvrdili ove osnovne oblike igre: igra govornim organima, oponašanje (sebe i zvukova okoline) i skandiranje.
4. Ekspresiju definiraju kao izražavanje afektivnih i emotivnih stanja. Slična je fiziološkom kriku po načinu formiranja izraza, a razlikuje se od njega podražajima koje izražava. Univerzalno je prepoznatljiv sadržaj ekspresivnog izraza: bijes, žalost, radost, veselje, ljutnja, negodovanje.
5. Fonička komunikacija može biti izražena u govoru, ali i izvan njega. Govorni izraz javlja se u tri osnovna oblika, koji kronološki idu ovim redom: globalni govorni izraz, artikulirani govorni izraz i jezični govorni izraz (prema Prebeg-Vilke 1991).

Slika 1 Grafički prikaz razvoja govora (Posokhova 2008)

U prva tri i pol mjeseca djetetova života dijete koristi neke od predgovornih izraza kao što su: *aaa, buu, kaa, lee*. Takvi izrazi smatraju se produljenim vokalom tj. konsonantama poslije kojih slijedi vokal. Gore navedeni izrazi pojavljuju se kao što je i napisano zato što dijete prvo usvoji samoglasnik *a*, poslije njega *u*, a tek kasnije *e*. Gledajući konsonante dijete je prvo uspelo izgovoriti *b, g i k*, a tek kasnije *l*. Cijelo predgovorno izražavanje djeca najčešće doživljavanju poput igre u kojoj istražuju govornim aparatom što sve od glasova mogu samostalno stvoriti. U navedenom periodu dijete se počinje smijati okolini što je isto tako jedan od predgovornih izraza koji nam govori kako dijete počinje promatrati svijet oko sebe i ljude koji mu nešto govore.

Dijete se dakle u tom periodu, a i poslije, glasa različitim glasovima, uključujući *p, b, m*; stvara zvukove grgljanja; vokalno pokazuje nezadovoljstvo i uzbuđenje. Nadalje, očima traži izvor zvuka; primjećuje zvučne igračke; reagira na promjene tona u glasu koji mu se obraća (Posokhova 2008).

Mnogi smatraju da dječji govorni izraz započinje oponašanjem drugim, dok je to zapravo pogreška. Iako dijete ne može drugačije usvojiti jezik nego oponašajući govor okoline, ono nema potrebu ponavljati već je motivirano za samostalan govor. Nakon otprilike pola godine

djetetova života njegov izgovor postaje prepoznatljiv kroz različite kombinacije kao što su *mama-ma* i *ga-ga-ga* (Prebeg-Vilke 1991).

Većina djece proizvodi razumljive riječi između 12. i 18. mjeseca (Prebeg-Vilke 1991). U daljnjim će razvojnim fazama od 2 do 3 godine razumjeti razlike u značenju riječi; slijediti dvije upute u nizu, a što se tiče govora navodit će riječ za gotovo sve stvari i pojmove; često tražiti predmete imenujući ih, govor će biti razumljiv i poznatom krugu slušača (Posokhova 2008).

2.2 Razvoj govorno jezičnog sustava djeteta prema dobi

Iako je svako dijete individua, postoji očekivani razvoj govorno jezičnih kompetencija prema dobi. Kada govorimo o urednom govorno jezičnom razvoju, smatramo da dijete u dobi od jedne godine provodi igre govornim organima te tugu i sreću pokazuje kroz plač i smijeh. Dijete je u toj dobi sposobno razumjeti svoje ime tj. odazvati se na njega, najprije usvaja imenice, dok ostale vrste riječi kasnije. S otprilike godinu dana, može se očekivati prva djetetova prava riječ. U razdoblju između godine i pol i dvije, dijete je sposobno usvojiti i neke od zamjenica, dok je dijete u trećoj godini života sposobno sastaviti rečenicu od tri do četiri riječi (Posokhova, 1998).

Tablica 1 Dob pojave ispravnog izgovora glasova za zdravo dijete

1-2 godine	2-3 godine	3,5 – 4,5 godine	4,5 – 5,5 god
A, O, E, P, B	I, U, F, V, T, D, N, NJ, M, K, G, H, J	S, Z, C, Š, Ž, L, LJ	Č, Ć, DŽ, Đ, R

Izvor: Andrešić i sur. (2010): Kako dijete govori? Razvoj govora i jezika, najčešći poremećaji jezično govorne komunikacije djece predškolske dobi

Iznad prikazana tablica odnosi se kao okvir za zdravu djecu s normalnim razvojnim statusom koji živi u adekvatnoj i poticajnoj okolini. Također, prezentira da bi dijete od 5,5 godina starosti trebalo usvojiti sve glasove, ako postoji raskorak u tome nužno je potražiti savjet logopeda. Ako postoji bilo kakva sumnja na poteškoće u govorno jezičnom razvoju logoped će to istražiti

i procijeniti. Važno je naglasiti da je takve probleme lakše rješavati u ranijoj dobi, a ne kada je dijete već pred polazak u školu.

Tablica 2 Broj usvojenih riječi s obzirom na dob

DOB U MJESECIMA	BROJ USVOJENIH RIJEČI
12-14	3-58
15-17	4-232
18-20	67-707
27-30	171-1509
30-40	598-2346

Izvor: Broj usvojenih riječi, Izvor: Apel, K., Masterson, J. (2004). Jezik i govor od rođenja do šeste godine: od glasanja do prvih riječi početne pismenosti – potpuni vodič za roditelje i odgajatelje. Lekenik, Ostvarenje

Tablica 3 Kalendar govorno jezičnog razvoja

DOB	SLUŠANJE I GOVOR	KADA SE ZABRINUTI
0 – 3 mjeseci	<ul style="list-style-type: none"> – širi oči, smiruje se i smiješi kad čuje poznati glas, mijenja brzinu sisanja – uznemiri se na jake zvukove – glasa se dugim samoglasnicima, ispušta zvukove dok mu se obraćate – plače različito na različite potrebe 	<ul style="list-style-type: none"> - postoje teškoće hranjenja zbog oralno-motornih problema - dijete većinu vremena ne proizvodi nikakve glasove (šuti)
4 – 6 mjeseci	<ul style="list-style-type: none"> – očima traži izvor zvuka, opaža zvučne igračke – odgovara na promjene Vašeg glasa – glasa se različitim glasovima (pa, ba, ma) – vokalizira uzbuđenje i nezadovoljstvo – grleno se glasa kad ostane samo ili u igri 	<ul style="list-style-type: none"> - dijete nema i ne razvija kontakt očima - dijete ne reagira (ili vrlo slabo reagira) na buku i glasne zvukove, niti na poznati glas
7 – 12 mjeseci	<ul style="list-style-type: none"> – okreće se i gleda u smjeru zvuka – uživa u zvukovima igračaka i zveckalica – sluša dok mu se govori, raduje se brojalicama i pjesmicama – prepoznaje i razumije česte riječi (ne, pa-pa, mama, sok...) – počinje odgovarati na naloge (Daj! Dođi! Maši pa –pa!) – služi se govornim glasovima kako bi zadobilo i održalo tuđu pažnju – oponaša različite govorne zvukove – govori 1 do 2 riječi sa značenjem (mama, tata, pa-pa, ne...) - izgovor ne mora biti još jasan 	<ul style="list-style-type: none"> - dijete je prestalo brbljati ili uopće nije niti počelo - nema dosljedne reakcije na glasne zvukove - nezainteresirano je za zvučne igračke - ne komunicira pokazivanjem ili vokalizacijom s okolinom - ne reagira na kratke zahtjeve - ne smije se glasno - ne reagira na svoje ime - ne ostvaruje očni kontakt sa sugovornikom
1 – 2 godine	<ul style="list-style-type: none"> – pokazuje imenovane slike u slikovnici i dijelove tijela na zahtjev – slijedi jednostavne naredbe i razumije jednostavna pitanja (Baci loptu! Daj pusu! Gdje su cipele?) – sluša jednostavne priče, pjesmice i brojalice – koristi se pitanjima od 1 do 2 riječi (Gdje beba? Ide pa-pa. Što to?) – sastavlja po dvije riječi (Ne sok. Ide pa-pa.), rječnik je u porastu 	<ul style="list-style-type: none"> - ne javlja se prva riječ sa značenjem - dijete ne razumije jednostavne verbalne upute (Uzmi sok. Dođi.) - dijete ne pokazuje interes za govor i govorno izražavanje - koristi samo neverbalnu komunikaciju - pokazuje predmete - nema početka kombinatoričke igre (stavljanja dva predmeta u međudodnose) i simboličke igre (igre pretvaranja)

2 – 3 godine	<ul style="list-style-type: none"> - razumije razlike u suprotnostima (u-na, veliko-malo, gore-dolje) - slijedi dva zahtjeva (Donesi maramicu i obriši nos!) - ima riječ za gotovo sve stvari i pojmove iz svakodnevnog okruženja - koristi se rečenicama od 2 do 3 riječi i postavlja pitanja - govor je većinom razumljiv poznatom krugu slušača 	<ul style="list-style-type: none"> - ne izvodi dvočlane zapovijedi - ne povezuje dvije riječi u jednostavnu rečenicu, siromašan rječnik, ne odgovara na jednostavna pitanja niti ih postavlja - djetetov govor nerazumljiv je osobama iz njegove bliže okoline
4 – 5 godina	<ul style="list-style-type: none"> - voli kraće priče i odgovara na jednostavna pitanja vezana uz njih - služi se pravilnim rečenicama, većinu glasova izgovara pravilno - zna prepričati priču ili događaj - lako komunicira s ostalom djecom i odraslima 	<ul style="list-style-type: none"> - ne razumije složenije jezične konstrukcije i nije u stanju ispričati kraću priču - nerazumljiv govor zbog kojeg teže ostvaruje socijalni kontakt - prisutan je nepravilan izgovor glasova (osim r, lj) - djetetov govor je netečan, postoje zastajkivanja ili ponavljanja
5 godina i više	<ul style="list-style-type: none"> - razumije i složeniji govor, osim nekih nesvakodnevnih pojmova - koristi složene i gramatički ispravne rečenice, rječnik je bogat - neke duže i složenije riječi eže izgovara 	<ul style="list-style-type: none"> - dijete nije usvojilo osnovne pojmove orijentacije u vremenu i prostoru - nepravilan izgovor glasova - ne pokazuje nikakav interes za slova i brojke (napr.mehanički ne broji i ne zna napisati svoje ime)

Uspoređujući gore navedene tablice možemo zaključiti kako se s kronološkom dobi djeteta povećava broj usvojenih glasova te samim time i riječi. Tijekom prvih mjeseci života dijete svoje želje i potrebe pokazuje kroz gestikulacije, ispuštanjem različitih zvukova. Dijete oko prve godine izgovara svoje prve riječi koje ne moraju nužno imati značenje. U drugoj i trećoj godini života dijete više razumije nego li se uspije izraziti. Iako se koristi rečenicama od samo dvije do tri riječi, dijete razumije jednostavne naredbe i jednostavna pitanja.

Kako bi spriječili mogućnost usporenog govorno jezičnog razvoja roditelji bi trebali odmah započeti komunikaciju s djetetom. Ta komunikacija može se sastojati od različitih priča, pjesmica, brojalica i slikovnica. Kroz navedene aktivnosti roditelj potiče oponašanje zvukova kroz zabavu (Šego, 2009).

Osim roditelja, u djetetovom životu svakodnevno sudjeluju i odgojitelji.

3. Uloga odgojitelja u usvajanju jezika

Uspostavljanje komunikacije između odgojitelja i djeteta temelji se na stvaranju socioemocionalne veze. Ona se razvija kroz svakodnevne praktične aktivnosti odgojitelja i djeteta. Svakodnevne situacije koje se stalno ponavljaju i koje odgojitelj prati odgovarajućim govornim izrazom (u uvjetima pozitivne emocionalne klime i osjetljivosti na djetetovo

ponašanje), omogućuju djetetu da postupno razumije govor odgojitelja i u interakciji i u komunikaciji s njim, vokalizacijom, aktivnošću i gestom izmjenjuje zajednička značenja. Prve odgovore djeteta, neverbalne naravi, treba strpljivo čekati, proširivati ih na sve ono što bi oni mogli značiti i dati ih u djetetovu žargonu da bi ih lakše usvojilo (Petrović–Sočo, 1997).

Odgojitelj svakodnevno komunicira s djecom verbalnim i neverbalnim putem. Uspješna verbalna komunikacija stvara i njeguje osjećaj samopouzdanja i samopoštovanja kod djece. Važno je naglasiti kako odgojitelj treba preuzeti ulogu partnera koji potiče komunikaciju, dok se s druge strane ne bi trebao miješati u razgovore između djece. Odgojitelj također treba preuzeti ulogu motivatora koji će poticati djecu na daljnja pitanja i daljnje istraživanje određene tematike. Mikas i Roud (2012) navode važne značajke u razgovoru s djetetom:

- Obavezno je gledati dijete u oči prilikom interakcije
- Potrebno je zasluženom pohvaliti dijete
- Poželjno je koristiti humor
- Nužno je pružiti djetetu rutinu i predvidljivost
- Bez odgode je potrebno davati djetetu povratnu informaciju
- Poželjno je držati ruke na djetetovim ramenima tijekom komunikacije
- Važan je govor smirenim, ali odlučnim glasom

Jezik je polaskom djeteta u vrtić nužan dio uspostave komunikacije i odnosa s prijateljima i odgojiteljima. Odgojitelj je djetetu model za sve vrste ponašanja, a tako i u govorno jezičnom aspektu. Odgojitelj bi tijekom boravka s djecom u skupini trebao biti posebno oprezan što se tiče pravilnog izgovora riječi te se od njega očekuje da govori isključivo standardnim hrvatskim jezikom. Standardni jezik službeno je priopćajno sredstvo sporazumijevanja svih pripadnika nekog naroda. Pripada najvišoj priopćajnoj razini sporazumijevanja (Pavličević-Franić, 2005 prema Težak, 1980). Standardni se jezik rabi u svim službenim situacijama te je odabran i prihvaćen kao najviša razina izražavanja nekog društva. On danas ima jedinstvenu štokavsku osnovicu ijekavskoga/jekavskoga izgovora (Pavličević-Franić, 2005).

Isto tako, odgojitelj je dužan paziti na intonaciju, pravilno disanje i ispravnu artikulaciju. Dobro osmišljenim i pripremljenim aktivnosti odgojitelj ima veliku moć u razvijanju govorno jezičnih kompetencija kod djece. Često odgojitelji govore višim tonom kako bi ih djeca bolje razumjela, međutim takav govor stvara samo neugodnu i nervoznu atmosferu (Kinder, 2014).

„Odgojitelj bi trebao uvijek iznova propitivati svoje ponašanje kao i svoje postupke, a također bi trebao i propitivati vlastiti govor, govor koji nudi djeci te govorno jezične i književno-umjetničke sadržaje kojima djecu okružuje, njihovu primjerenost te adekvatnost okruženja za slušanje i primanje takvih sadržaja.“ (Velički 2009)

Petrovič – Sočo (1997) tvrdi kako je nužan uvjet za uspostavu verbalne komunikacije s djetetom odgojiteljeva organiziranost različitih situacija i kreiranje raznovrsnih aktivnosti – od pričanja jednostavnih priča, razgledavanja slikovnica, do lutkarskih kratkih dramatizacija i igara scenskim lutkama.

Iako djeca spontano usvajaju jezik kroz različite igre i aktivnosti, neka djeca se susreću s različitim poteškoćama prilikom tog procesa. Iako je danas sve veći broj djece s govorno jezičnih teškoćama, pravilnim tretmanom od strane logopeda djeci će se olakšati put k ispravnom govoru.

4. Jezične poteškoće u ranom jezičnom razvoju

Jezični poremećaji dijele se na razvojne i stečene, kao i što sam naziv govori oni mogu nastati u stanju usvajanja jezika (razvojni) ili su nastali nakon usvojene osnove materinskog jezika (stečeni). Stanje u kojem su djetetove jezične sposobnosti ispod razine očekivane za tu dob smatramo razvojnim jezičnim poremećajima (Kuvač-Kraljević, 2015).

Istraživanja pokazuju da oko 20% djece predškolske dobi ima poteškoće s izgovorom glasova. Neka djeca mogu imati i više govornih poteškoća istovremeno. Važno je pravovremeno prepoznati iste i obratiti se stručno educiranoj osobi - logopedu (Apel, Masterson, 2004).

Mnoga djeca, bebe, mališani, predškolarci i školarci imaju poteškoća u jednom ili nekoliko područja govorno – jezičnog razvoja. Nekima je teško upotrijebiti jezik u svrhu iskazivanja svojih potreba (Apel, K. i Masterson, J. J., 2004).

U nastavku su prikazani:

- Poremećaji u ritmu govora
- Artikulacijski poremećaji

- Poremećaji u učenju

4.1 Poremećaji u ritmu i tempu govora

Govor zahtijeva fine pokrete artikulacijskih organa i njihovu međusobnu usklađenost. Također, govor se odvija u određenom vremenskom trajanju. Prema tome, svako odstupanje u brzini ili u koordinaciji pokreta te u vremenskom trajanju govora, stvara poremećaj u govoru. (Andrešić i sur., 2010).

U stručnoj literaturi nailazimo na sljedeće termine:

- Mucanje
- Brzopletost
- Bradilalija
- Skandirajući govor
- Dječja govorna apraksija

4.1.1 Mucanje

U današnje vrijeme mucanje se smatra najčešćim jezičnim poremećajem na svijetu. Mucanje se najčešće pojavljuje između 2. i 5. godine djetetova života. Posokhova (1999) govori kako se mucanje očituje kao „nevoljni grčevi mišića govornih organa“. Neki od najčešćih simptoma su: ponavljanje, produživanje i umetanje slogova, glasova ili riječi, te stanke u govoru koje se najčešće očituju s prekidima u disanju. Osim govornih simptoma najčešće se javlja ubrzan puls, crvenilo u licu, znojenje, treptanje i napetost usana. Mucanje se najčešće očituje na početnim slovima riječi, naglašenim slogovima u rečenici, višesložnim imenicama, glagolima, pridjevima i prijedlozima. Mucanje se obično javlja na glasovima P/T/K/B/D/G, ali može se pojaviti i na C/Č/Ć/DŽ, zatim M/N/NJ/ i na F/V/S/Z/W/F/R (Škarić, 1988).

Vrste mucanja prema Škarić (1988) mogu biti:

- Primarne

- Sekundarne
- Fiziološke
- Akutne

Primarno mucanje

Kod primarne vrste mucanje dijete nije svjesno nepravilnog izvođenja govora zbog čega ga ne izbacuje iz svakodnevnog života. Ako se takva mucanja ispravljaju, postoji veća mogućnost razvitka pravog mucanja.

Sekundarno mucanje

Prikazuje početak pravog mucanja kojeg osoba nije svjesna, te takav oblik mucanja dolazi prilikom neugodnih situacija. Osim navedenog, sekundarno mucanje prepoznaje se po strahu od govora i govornih situacija, pojavom tikova te mišićne napetosti.

Fiziološko mucanje

Fiziološko mucanje najčešće se javlja u razdoblju između druge i treće godine djetetova života kada djeca konstantno zastajkuju koristeći se ponavljanjem i produljivanjem glasova. Važno je naglasiti da ovakva vrsta mucanja ne zahtijeva pozornost jer nestaje sama od sebe.

Akutno mucanje

Akutno mucanje smatra se naglom pojavom u svim životnim razdobljima, ali najviše između druge i treće godine života te puberteta. Najčešće nastaje kao posljedica visoke emocionalne reakcije osobe na psihičku i fizičku traumu. Djeca s akutnim mucanjem najčešće dolaze iz obitelji u kojima roditelji imaju neke netečnosti u govoru iako nikad nisu imala niti jednu vrstu mucanja.

Uzroci mucanja

Škarić (1998) tvrdi kako do nepravilnosti u govoru dolazi zbog poteškoća u usvajanju jezika i nepravilnog govornog odgoja. Nove studije dijele uzročnike na proizvodne i predispozicijske.

Oni uzroci koji sadrže sklonost djeteta prema mucanju svrstavaju se u kategoriju predispozicijskih (Posokhova, 1999).

Proizvodni se prema stručnjacima dijele na nekoliko skupina:

- Fiziološki uzroci
- Psihološki uzroci
- Socijalni uzroci

Psihološki uzroci spadaju pod „okidače“ koji dolaze nakon neke psihološke traume koju je dijete doživjelo. Osim psiholoških, socijalni uzroci imaju velik utjecaj u stvaranju mucanja. Kao primjer, tu pripada nepravilan i neujednačen roditeljski odgoj tj. odgoj svake osobe koja živi u istoj zajednici. Fizičke bolesti, kao što su lezije mozga ili potres mozga, pripadaju u fiziološke čimbenike (Škarić, 1998). Mucanje se često poistovjećuje s brzopletošću, no brzopletoš je druga vrsta govorno jezičnih teškoća.

4.1.2 Brzopletoš

Brzopletoš se smatra poremećajem tečnosti govora. Prepoznaje se ponavljanjem određenih slogova i/ili cijelih riječi uz neujednačenu govornu brzinu s puno pauza i ubrzanja. Stručnjaci tvrde kako je takav govor posljedica nereda u mislima tj. brzi prijelaz s jedne misli na drugu. Često se brzopletoš prenosi u obitelji po genetskoj osnovi.

Prema Andrešić (2010) neki od simptoma brzopletoš su:

- Siromašan rječnik
- Prekidi u govoru
- Ubrzan tempo govora
- Zastoji i zamuckivanja u govoru
- Kratka pažnja
- Gramatičke pogreške u rečenicama
- Nepravilan izgovor glasova
- Govor uz pomoć gesti

Tablica 4 Kako razlikovati brzopletost od mucanja?

	dijete s brzopletošću	dijete s mucanjem
strah od govora	nema	Ima
usmjeravanjem pažnje na govor	govori bolje	govori lošije
u teškim situacijama	govori bolje, orjentiran na govor	govori lošije jer se strah povećava
u opuštenim situacijama	govori lošije, opušten, pažnja lošija	govori bolje jer nema napetosti
nakon pauze	govori bolje, koncentrira se	govori lošije (nov početak = nova napetost)
kratki iskazi	bolje ostvareni	lošiji, jer nema vremena za relaksaciju
učenjem stranog jezika	popravi govor zbog sistematičnosti učenja	podjednako ili jače muca

S obzirom na čestu konfuziju između brzopletosti i mucanja, u gore navedenoj tablici prikazane su razlike u dvije navedene govorno jezične teškoće. Kao što je i vidljivo djeca s poteškoćom brzopletosti imaju bolje rezultate u svim prikazanim situacijama, osim u opuštenim situacijama. Dijete koje ima problem s brzopletošću u opuštenim situacijama ne pazi na svoj govor te je iz tog razlog onda govor lošiji. S druge strane, djeca koja mucaju imaju bolje rezultate u opuštenim situacijama zato što im se strah od govora smanjuje u ugodnoj atmosferi. Zaključno, poremećaj mucanja puno je kompleksniji od brzopletosti.

4.1.3 Bradilalija

Dok je brzopletost okarakterizirana brzim tempom govora, bradilalija je okarakterizirana kao spor tempo govora. Bradilalija ili drugim nazivom "patološki spor" javlja se kao posljedica raznih oboljenja centralnog živčanog sustava, a najčešće se pojavljuje kod mentalno loše razvijene djece (Andrešić i sur., 2010). Glavni oblik usporenog govor jest produživanje svih glasova, a ponajviše samoglasnika. Osobe s dijagnozom bradilalije okarakterizirane su sporim

govorom te su usporene i nespretne pri čemu ostavljaju dojam lijenosti i nezainteresiranosti zbog usporenih misaonih procesa te zakašnjele reakcije. Govor okoline postaje im zbunjujuće jer ga ne mogu procesuirati, a samim time shvatiti s obzirom na to da ne odgovara njihovom ritmu. U nerijetkim situacijama usporeni govor može biti rezultat krivog “govornog odgoja” zdrave djece kada roditelji tepanjem razvlače dječji govor zbog čega se razvija pogrešna govorna navika. Kod djece s patološki sporim govorom treba razvijati i raditi na razvoju motorike cijeloga tijela, koju određuje stručnjak. Za takve situacije poželjni su ritmički pokreti uz govor, brojalice, pjesmice i općenito sve vrste jezičnih igara (Škarić, 1988).

4.1.4 Skandirajući govor

Skandirajući govor povezuje se s djecom motoričkih poteškoća kao sekundarna posljedica primarnog motoričkog oštećenja. Tempo je najčešće okarakteriziran kao usporen, a ritam narušen promjenama u visinama govora riječi i rečenica. Uzrok tome leži u nemogućnosti usklađivanja finih pokreta organa za artikulaciju. Osim motoričkih poteškoća, skandirajući govor može se pojaviti zbog nekih oblika astme ili oboljenja dišnih puteva (Andrešić i sur., 2010).

4.1.5 Dječja govorna apraksija

Dječja govorna apraksija je neurološki govorni poremećaj koji se javlja u vrlo ranoj fazi razvoja djeteta, a karakteristike su mu teškoće u izgovoru koje nisu uzrokovane motoričkim oštećenjem. Nastaje kao rezultat neurološkog oštećenja ili može biti idiopatski uzrok. Dijete je svjesno i zna što želi izreći, ali ne posjeduje tu mogućnost zbog programiranja i pokretanja pogrešaka u izgovoru (Kologranić Belić i sur, 2015). Za apraksiju se u literaturi kroz povijest koriste različiti nazivi: razvojna dječja apraksija, razvojna verbalna apraksija, verbalna dispraksija (Blaži i Opačak, 2010). Kod nas se dijagnoza dječje govorne apraksije rijetko donosi jer nema puno dostupne literature u kojoj se o njoj raspravlja. Teško je dijagnosticirati ovaj poremećaj kod djece mlađe od tri godine jer bi dijete moralo sudjelovati u procjeni (Strand, 2003; prema Blaži i Opačak, 2010).

4.2 Poremećaji izgovora

Najučestaliji govorni poremećaji u općoj populaciji djece su upravo poremećaji izgovora. Pojam poremećaj izgovora obuhvaća takva odstupanja u govoru u kojima dijete, zbog različitih razloga, ne može pravilno izgovoriti neke glasove, međusobno ih miješa ili sasvim izostavlja, nepravilno izgovara slogove i cijele riječi, dok mu je rječnik dovoljno bogat, a i sam govor je gramatički pravilan (Posokhova, 1999).

4.2.1 Dislalija

Dislalija opisuje neispravan govor glasova koji se može protumačiti kao izostavljanje nekog glasa tj. zamjena nekim drugim glasom iz istoga govornog sustava ili njegov iskrivljen izgovor (Škarić, 1988). Vuletić (1977; prema Vuletić, 1987) daje definiciju dislalije gdje govori i opisuje dislaliju kao poremećaj izgovora glasova u obliku omisija, distorzija i supstitucija te uporabe sintakse i morfologije u skladu s dobi govornika pri čemu poremećaj rečenice i niza rečenice pripada zakašnjelom razvoju govora. Prvi dio objašnjenja odnosi se na poremećaje izgovora glasova koji se pojavljuje kao samostalni poremećaj, no poremećaj “nesigurne riječi” uvijek je popraćen poremećajem izgovora. Skoro svaki govorno jezični poremećaj popraćen je poremećajem izgovora (Benc Štuka, 2010). U stručnoj literaturi gdje je glavna tema dislalija, dislaliju označavaju terminima artikulacijski poremećaji, izgovorni poremećaj, nepravilan izgovor glasova i poremećaj izgovora. Kao najčešći uzrok dislalije navodi se narušen fonematski sluh (Vuletić, 1987) uz odstupanja u građi artikulacijskih organa koji mogu dovesti do poremećaja izgovora glasova. Artikulacijski organi različiti su u svakog čovjeka, a ipak većina ljudi govori ispravno. Činjenica je da djeca s razlikama u građi artikulatora mogu prilagoditi rad artikulacijskih organa tako da govor izvode ispravno. To se naziva “stjecanjem kompenzacijskih navika” (Van Riper, 1958; prema Vuletić, 1987).

4.2.2 Sigmatizam

Poremećaj glasova š,ž,č,đ,dž te s,z,c pri čemu je poremećen i izgovor glasova c,z i s pripada u užu, a glasovi š,ž,č,đ,dž i ć u širu skupinu sigmatizam (Vuletić, 1977). Poremećaj može

zahvatiti jednu ili obje skupine, a najčešće su zahvaćeni svi glasovi. Postoje tri stupnja: omisija, distorzija i supstitucija (Vuletić, 1977). Primjer omisije glasio bih : bavo umjesto bravo, dici umjesto gdje si dok bi primjer supstitucije glasio: tutra umjesto sutra, deko umjesto zeko.

Multilokularni sigmatizam je izgovor glasova gdje zračna struja nije usmjerena prema središnjem jezičnom žlijebu nego se prostire preko cijele površine jezika. U toj situaciji razlikujemo interdentalni i adentalni sigmatizam. Interdentalni sigmatizam odnosi se na izgovor glasova u kojem dijete položi višak jezika između zubi gdje se događa rasipanje zračne struje, a u adentalnom sigmatizmu izgovor glasova se događa tako da dijete vršak jezika prisloni na sjekutiće većom površinom, a posljedica je mekši ili šuman izgovor. Lateralni sigmatizam pojavljuje se u dva oblika: unilateralni i bilateralni. Odnosi se na izgovor glasova pri kojem je jedna strana jezika podignuta pa zračna struja prolazi suprotnom stranom ili je sredina jezika podignuta i ne tvori žlijeb, a u unilateralnom sigmatizmu jedna strana jezika je podignuta te zračna struja prolazi drugom stranom usne šupljine. U bilateralnom sigmatizmu zračna struja prolazi objema usnim šupljinama budući da je sredina jezika podignuta. Palatalni sigmatizam jest izgovor glasova gdje prednji dio jezika dodiruje alveole većom površinom nego je to potrebno pa se govor čini mekšim. Stridentni sigmatizam opisuje se kao posljedica predubokog žlijeba na jeziku pa je izgovor glasova oštar i piskutav popraćen velikom napetošću. Okluzivni sigmatizam pojavljuje se na istom mjestu kao i palatalni, ali nije umekšan nego čvrst i karakteriziran prejakom napetošću. Nazalni sigmatizam je izgovor glasova gdje je zračna struja usmjerena na nosnu, a ne na usnu šupljinu te ga se lakše primjećuje (Poskhova, 2005).

4.2.3 Rotacizam

Rotacizam je poremećaj glasa r te je lako uočljiv i smatra se kao najučestaliji artikulacijski poremećaj. Javlja se i kod djece i kod odrasle populacije u tri stupnja: omisija, supstitucija i distorzija. Postoji više vrsta distorzija glasa r koje dijelimo na dvije primarne skupine prema mjestu ostvarivanja vibracija: prednje i stražnje. Prednje se distorzije ispravljaju brže i prije se javljaju kod djece, a stražnje su češće kod odraslih i teško se ispravljaju (Vuletić, 1977). Jedan od primjera omisije: *kaaata* umjesto karta (produživanje vokala a).

4.2.4 Lambdacizam

Lambdacizam dolazi od grčkog jezika tj. slova lambda koje se odnosi na poremećaj glasova l i lj. Prema Blaži (2011) pojavljuje se u tri stupnja: omisija, supstitucija i distorzija.

Primjer omisije: piva umjesto pliva, kuga umjesto kugla

Primjer supstitucije: jadica umjesto ladica, jonac umjesto lonac

Primjer distorzije: wist umjesto list – zamjena glasova l i lj glasom w

4.2.5 Tetizam

Tetizam jest poremećaj glasa t koji se odnosi na glasove u koje prelaze neispravno izgovoreni glasovi. Tako se s,c,č,ć,š i k zamjenjuju sa t,ž,z,a,đž,đ i g sa d (Vuletić, 1977). Javlja se vrlo rijetko, ali djeca koja posjeduju tetacizam imaju osiromašen govor za velik broj glasova (Vuletić, 1977).

4.2.6 Kapacizam i gamacizam

Kapacizam je poremećaj glasa k, a gamacizam glasa g. Javlja se u tri stupnja: omisija, supstitucija i distorzija (Vuletić 1977).

4.2.7 Etacizam

Poremećaj vokala e, odnosno supstitucija vokala e vokalom a. Pojavljuje se vrlo rijetko, ali kad se pojavi, popraćen je ostalim poremećajima izgovora (Vuletić, 1977).

4.3 Poteškoće u učenju:

Prema istraživanju (Davison i Neal, 1999) poremećaji učenja klasificiraju se kao poremećaji koji se prvoga puta pojavljuju u dojenačkoj dobi, djetinjstvu ili adolescenciji. Ti se poremećaji dijele na poremećaje čitanja, poremećaje matematičkih sposobnosti, poremećaje pismenog izražavanja i dr. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007).

4.3.1 Disleksija

Riječ disleksija nastala je od grčke riječi *dya* (slab, neprimjeren, loš) i riječi *lexis* (jezik, riječ), a najviše se pojavljuje kod predškolske djece čak 5-17,5% (Shaywitz, 1998; prema Shaywitz i Shaywitz, 2005). Javlja se tri do šest puta više kod dječaka nego kod djevojčica.

Disleksija je određena kao poremećaj u kojem je čitanje znatno lošije od očekivanog s obzirom na dob i izmjerenu inteligenciju. Definicija Britanske udruge za disleksiju je da disleksija pripada poremećajima kojima je specifična teškoća učenje koje utječe na razvoj pismenosti i jezičnih vještina. Karakteristike su sporo čitanje, niža razina točnosti i nerazumijevanje pročitano (Kelić, 2015).

4.3.1 Disgrafija

Disgrafija je povezana s ozbiljnim poteškoćama u pisanju koje se očituju u trajnim i tipičnim pogreškama, Poskhova (2007) ih dijeli na tri razine:

1. Na razini slova i sloga – dodavanje nepotrebnih slova i slogova (neispravno unutarnje izgovaranje riječi tijekom pisanja) te izostavljanje ili premještanje riječi.
2. Na razini riječi - rastavljeno pisanje dijelova istih riječi te tvorbeni i morfološki disgramatizam.
3. Na razini rečenice - vidljiv je u pisanju neispravnih interpunkcija (sintetički disgramatizam).

Disgrafija nije vidljiva samo u teškoćama ovladavanjem pisanjem, već se prepoznaje i u komponentama usmenog govora. Uzrokovana je neravnomjernim formiranjem sustava za pisanje, a takve poteškoće mogu nastati zbog nepravilnog pristupa poučavanju, jer nisu nastale zbog neznanja pravopisa (Poskhova, 2007).

4.3.2 Diskalkulija

Diskalkulijom današnji stručnjaci razumijevaju skup specifičnih teškoća u učenju matematike/aritmetike i u obavljanju matematičkih/aritmetičkih zadataka. To su takva odstupanja koja stvaraju osobi ozbiljne teškoće u ovladavanju matematikom, odnosno

aritmetikom bez obzira na dostatan stupanj intelektualnog razvoja, normalno funkcioniranje osjetila i optimalne uvjete redovitoga podučavanja. Posjedovanje znanja i vještina iz područja matematike od velike je važnosti za svakodnevni život i svakodnevnu upotrebu. Ako dijete posjeduje poteškoću učenja matematike i savladavanju i računanju matematičkih operacija dijete tada posjeduje poteškoću koja se naziva diskalkulija (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007).

Sukladno svemu navedenom, odgojitelji u dječjim vrtićima trebaju pomno i kreativno osmisliti i isplanirati sve aktivnosti koje će provoditi s djecom u cilju prevencije govorno jezičnih teškoća.

5. Uloga odgojitelja u uočavanju govorno jezičnih teškoća

Kod uočavanja jezičnih poteškoća, odnosno oštećenja glasa, jezika i govora jako je bitno na vrijeme otkriti kako bi se u ranoj dobi smetnje počele otklanjati te kako bi se postigao što veći uspjeh u tome. U postizanju pravilnijeg razvoja govora važna je emocionalna i socijalna okolina u kojoj se dijete nalazi. Važno je uključivanje u interakcije s vršnjacima. Djecu koja se nalaze u okolini djece s govornim poteškoćama potrebno je upoznati s karakteristikama oštećenja te ih usmjeriti prema pravilnom ponašanju. (Mikas i Roudi, 2012).

Prema Andrešić (2010) važno je da se obrati pozornost na ono što dijete želi reći, a ne kako kaže. Tijekom razgovora dijete se ne smije prekidati, niti mu na bilo koji način upadati u riječ da bismo mu „pomogli“. Mucanje je najčešći poremećaj govora te dijete koje ima navedeni problem ne smijemo izrugivati, čak niti ispravljati, a trebamo mu omogućiti dovoljno vremena da izgovori što želi. Djeca se mogu roditi s jezičnim poteškoćama ili ih steći tijekom života uslijed određene traume ili nesreće. Odgojitelji su ti koji rade s djecom s jezičnim poteškoćama od najmanje dobi te im je važna kompetentnost te usvojenost različitih vještina i znanja koji su potrebni za poticanje različitih vještina kod djece.

Benc Štuka (2010) navodi da se s djetetom treba razgovarati o onome što se trenutno radi. Dobro je imenovati predmete koji okružuju dijete kod kuće ili u vrtiću, pridružiti mu se kod

bojanja ili modeliranja, igrati jezične igre i uključiti u što više aktivnosti. Kako bi se ostvarilo poticajno jezično komunikacijsko okruženje, odgajatelji trebaju razumjeti zakonitosti razvoja djece, ali i uvažavati dječju individualnost. Poticajno jezično komunikacijsko okruženje treba biti kvalitetno i poticajno za razvoj i bogaćenje govornog izraza (Velički i Katarinčić, 2011). Odgovornost za govorni razvoj djeteta ne možemo prebaciti samo na obitelj. Mnoga djeca u dječjim vrtićima, a kasnije u školama provode veći dio dana. Poticanje govornog razvoja djece ne može se sažeti samo u kratke programe ili vremenski ograničene aktivnosti. Komunikacija s djecom odvija se uvijek i u svakom trenutku koji provodimo s djecom. Kao što uvijek iznova propitujemo ponašanje sebe kao roditelja, odgojitelja ili učitelja, kao i svoje postupke, tako bismo trebali propitivati i svoj govor, govor koji nudimo djeci. Tek kada analiziramo svoj govor, možemo doći i do osnovnih zaključaka o govoru djece s kojom provodimo vrijeme (Peti-Stantić i Velički, 2008).

Iako se smatra kako se govor prirodno razvija, jako je važno da dijete ima poticajnu okolinu koja će mu pružiti visokokvalitetan govor.

6. ISTRAŽIVANJE

6.1 Opis uzroka

Istraživanje je provedeno među odgojiteljima cijele Hrvatske putem *online* ankete. Rezultati istraživanja upotrijebljeni su isključivo za potrebe ovoga rada. U istraživanje je sudjelovalo 74 odgojitelja od toga njih 50,5 % s radnim stažem od 1-5 godina, te 23 % s radnim stažem od 5-10 godina, 17,6 % sa stažem od 10-20 godina i 18,6 % s 20 i više godina radnog staža. Od svih ispitanih, njih 37,8 % ima VŠS, dok njih 54,5 % ima VSS. Njih 51,4 % radi s vrtićkom skupinom, 29,7 % s jasličkom, dok 12,2 % radi s predškolarcima. Izjasnili su se kako njih 36,5 % radi sa skupinom u kojoj boravi jednak broj dječaka i djevojčica, dok njih 33,8 % radi u grupi s više dječaka te 29,7% ispitanika radi u grupi s više djevojčica.

6.2 Opis instrumenta istraživanja

Instrument istraživanja bila je online anketa sastavljena od 12 pitanja. Od navedenih 12 pitanja 5 pitanja bilo je s već ponuđenim odgovorom tj. na označavanje. Drugih 5 pitanja bila je procjena na skali od uopće se slažem do u potpunosti se slažem, te 2 pitanja koja su iziskivala kratke odgovore. Pitanja su bila vezana uz spol, godine staže, stručnu spremu, brojnost djevojčica i dječaka unutar skupine te s kojom dobnom skupinom rade. Pitanja su također bila vezana uz govorno jezične vještine djece njihove skupine te s kojim se problematikama susreću u radu s djecom slabijih govorno jezičnih kompetencija. Osim navedenih pitanja, odgojitelji su odgovarali s kojim se to problemima susreću djeca s jezičnim poteškoćama te su sami ocijenili svoju educiranost i upućenost u govorno jezične probleme.

6.3 Ciljevi istraživanja

Cilj istraživanja bio je utvrditi iskustvo, stavove i mišljenja odgojitelja u radu s djecom s govorno jezičnim poteškoćama.

U skladu s temeljnim ciljem postavljeni su sljedeći problemi istraživanja:

1. Ispitati iskustva odgojitelja u radu s djecom s govorno jezičnim poteškoćama
2. Ispitati iskustva odgojitelja o karakteristikama govorno jezičnog razvoja njihove skupine
3. Ispitati samoprocjenu odgojitelja o vlastitim kompetencijama u radu s djecom govorno jezičnih teškoća

6.4 Hipoteze istraživanja

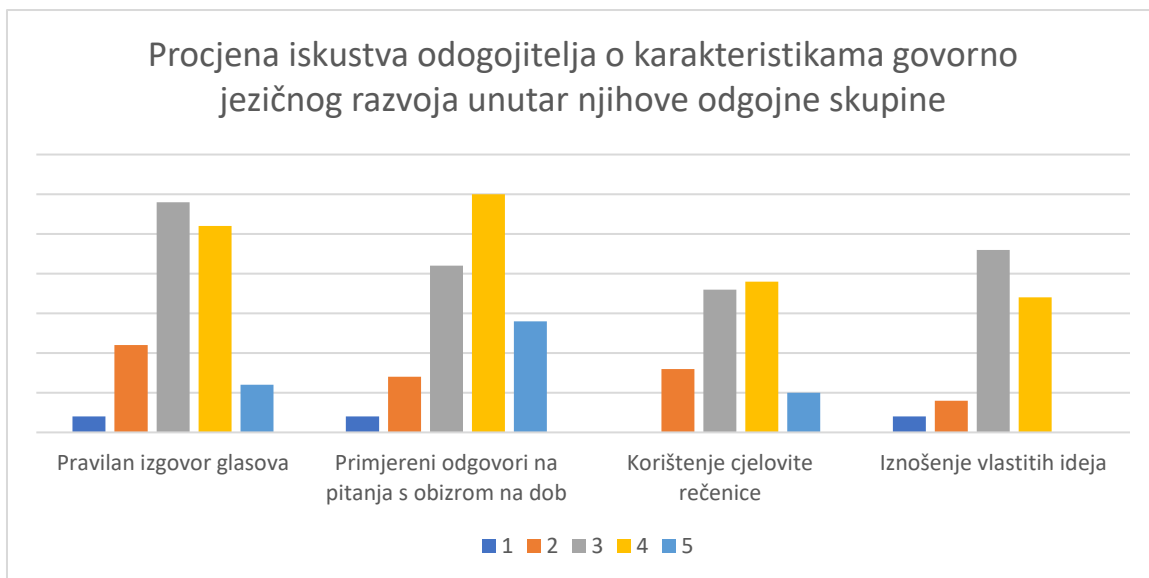
1. Očekuje se da odgojitelji rad s djecom govorno jezičnih teškoća percipiraju kao izazovnim
2. Očekuje se da odgojitelji procjenjuju da većina djece ima uredan govorno jezični razvoj
3. Očekuje se da su odgojitelji dovoljno educirani za rad s djecom govorno jezičnih poteškoća

6.5 Rezultati

Prvi postavljen cilj bio je saznati na koji način odgojitelji percipiraju rad s djecom govorno jezičnih teškoća. Iz toga je proizašla hipoteza koja govori da se očekuje da odgojitelji rad s djecom govorno jezičnih poteškoća percipiraju kao izazovnim. Iz rezultata je jasno vidljivo kako su svi ispitanici iskazali neke od problematika u radu. Najviše odgojitelja odgovorilo je kako im je najveći problem razumjeti želje i potrebe djeteta.

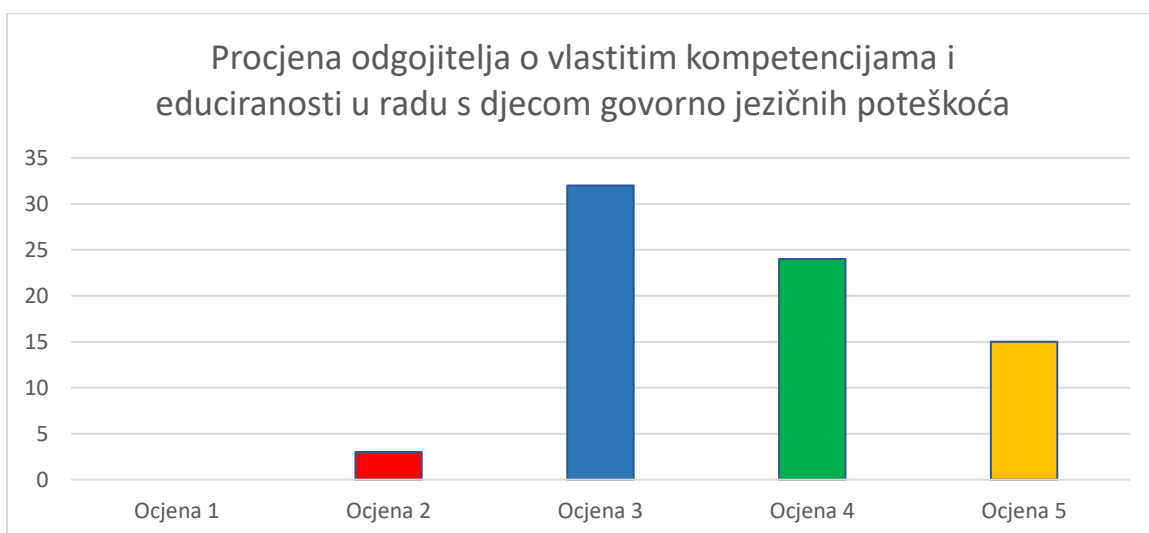
Također, navode se i idući problemi: slaba komunikacija, prevelik broj djece u skupini te nemogućnost individualnog pristupa, manjak roditeljske suradnje, nedostupna suradnja s logopedom, nedostatak didaktičkog materijala. Navedeni rezultati u potpunosti potvrđuju prvu hipotezu.

Drugi postavljen cilj bio je ispitati iskustva odgojitelja o karakteristikama govorno jezičnog razvoja djece njihove skupine. Postavljena hipoteza očekuje da većina djece ima uredan govorno jezični razvoj. Pitanja su bila postavljena tako da odgojitelji procijene ocjenom od 1-5 koliki broj djece ima pravilan izgovor glasova. Rezultati govore da je najveći broj odgojitelja, njih 39,2 %, svoj odgovor ocijenilo ocjenom 3. Ocjenom 4 ocijenilo je 35,1 % odgojitelja, dok je ocjenom 2 ocijenilo 14,9 % odgojitelja. Zatim, ocjenom pet označilo je 8,1 % odgojitelja, dok je ocjenom 1 označilo 2,7 % odgojitelja. Na sljedećem pitanju odgojitelji su trebali ocijeniti koliko djece odgovara na pitanja primjereno njihovoj dobi. Najveći postotak odgojitelja, njih 49,5 %, označilo je svoj odgovor ocjenom 4, dok je s ocjenom tri odgovorilo 28,4 % odgojitelja. Ocjenom 5 ocijenilo je 18,9 % odgojitelja, dok je ocjenom 2 ocijenilo 9,5 % odgojitelja. Kao najmanju ocjenu 1 označilo je 2,7 % odgojitelja. Zatim, iduće pitanje odgojitelji su trebali ocijeniti koliko djece unutar njihove skupine koristi cijelu rečenicu. Najviše odgojitelja, njih 33,9 %, ocijenilo je odgovor ocjenom 4. Ocjenom 3 odgovorilo je 32,1 % odgojitelja, dok je ocjenom 5 odgovorilo 19,6 % odgojitelja. Kao najnižom ocjenom, 14,3 % ispitanika označilo je svoj odgovor ocjenom 2. Sljedeće postavljeno pitanje bila je procjena odgojitelja na sposobnost djece u iznošenju svojih ideja. Najveći postotak odgojitelja, njih 41,1 %, označilo je svoj odgovor ocjenom 3, zatim 30,4 % odgojitelja označilo je svoj odgovor ocjenom 4. Ocjenom 5 označilo je 17,9 % odgojitelja, dok je ocjenom dva odgovorilo 7,1 % odgojitelja. Najnižom ocjenom 1 odgovorilo je 3,6 % odgojitelja. Prikazani rezultati se djelomično slažu s gore navedenom hipotezom.

Grafikon 1 Procjena iskustava odgojitelja o karakteristikama govorno jezičnog razvoja unutar njihove odgojne skupine

Zadnje postavljene ciljeve bio je ispitati samoprocjenu odgojitelja o vlastitim kompetencijama u radu s djecom govorno jezičnih teškoća. Postavljena hipoteza očekuje da su odgojitelji dovoljno educirani za rad s djecom govorno jezičnih poteškoća. Najveći broj odgojitelja, njih 43,2 %, označilo je svoj odgovor ocjenom 3, dok je 32,4 % odgojitelja označilo svoj odgovor ocjenom 4. Ocjenom 5 označilo je 20,3 % odgojitelja, dok je ocjenom 2 označilo 4,1 % odgojitelja. Navedeni odgovori djelomično se slažu s gore postavljenom hipotezom.

Grafikon 2 Procjena odgojitelja o vlastitim kompetencijama i educiranosti u radu s djecom govorno jezičnih poteškoća

7. Rasprava i zaključak

Cilj istraživanja bio je utvrditi iskustvo, stavove i mišljenja odgojitelja u radu s djecom s govorno jezičnim poteškoćama. Istraživanje je provedeno među odgojiteljima cijele Hrvatske putem *online* ankete. Utvrđeno je kako svi ispitani odgojitelji percipiraju rad s djecom govorno jezičnih teškoća kao izazovnim i teškim. Ono što je djetetu s navedenim poteškoćama najpotrebnije jest educiran odgojitelj i svakodnevni individualni rad. Ipak, velik broj odgojitelja izjasnilo se kako zbog prevelikog broja djece u skupini nisu u mogućnosti svakodnevno provoditi individualni rad i maksimalno se posvetiti djetetu zbog prevelikog broja djece u skupini. Osim toga, kao jedan od problema navodi se nesuradnja s roditeljima i logopedom koji su ključni u traženju rješenja za dobrobit djeteta. Procjena odgojitelja o karakteristikama govorno jezičnih sposobnosti djece njihove skupine označena je prosječnom ocjenom 3, što se ne slaže u potpunosti s navedenom hipotezom. Što se tiče znanja, najveći broj odgojitelja označilo je ocjenom 3 svoju educiranost u području prepoznavanja govorno jezičnih teškoća, što daje prosječan, ali nedovoljno dobar rezultat. Kako bi se navedena ocjena podigla i kako bi djeca mogla dobiti najraniju moguću intervenciju u slučaju poteškoća, potrebno je dodatno stručno osposobljavati odgojitelje kroz različite aktivne i stručne skupove. Zaključno, svemu navedenom odgojitelji su govorni model i model cjelokupnog učenja djeteta, odgojitelj svojom edukacijom i svojom dobrom komunikacijom donosi mnoge dobrobiti djetetu. Ključ svega dobra je suradnja između djeteta, roditelja, odgojitelja i, po potrebi, logopeda. S jezičnim poteškoćama susreće se svako četvrto dijete, što nam govori kako je to danas prilično čest poremećaj. Provođenjem različitih poticajnih aktivnosti možemo doprinijeti govorno jezičnim kompetencijama te zajedničkim radom djetetu otvoriti put k lakšem usvajanju jezika.

8. LITERATURA:

1. Aladrović Slovaček, K. (2019). Od usvajanja do učenja hrvatskog jezika. Zagreb: Alfa d.d.
2. Andrešić i sur. (2010): Kako dijete govori? Razvoj govora i jezika, najčešći poremećaji jezično govorne komunikacije djece predškolske dobi
3. Apel, K., Masterson, J. (2004). Jezik i govor od rođenja do šeste godine: od glasanja do prvih riječi početne pismenosti – potpuni vodič za roditelje odgajatelje. Lekenik, Ostvarenje
4. Benc Štuka, N. (2010). Poremećaj izgovora. U D. Andrešić, N. Benc Štuka (ur.), Kako dijete govori? Razvoj govora i jezika, najčešći poremećaji jezično-govorne komunikacije djece predškolske dobi (str. 19-27). Zagreb: Planet Zoe
5. Blaži, D., Opačak, I. (2010) Teorijski prikaz dječje govorne apraksije i ostalih jezično-govornih poremećaja na temelju diferencijalno-dijagnostičkih parametara. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 47(1). 49-63
6. Čimbur, P. (2003.) Balada o mucanju. Zagreb: Prosvjeta
7. Galić-Jušić, I. (2001.) Što učiniti s mucanjem?. Lekenik: „OSTVARANJE“
8. Hržica G.; Peretić M., Što je jezik?
9. Kelić, M. (2015) Ovladavanje čitanjem. Priručnik za logopede, učitelje i roditelje. Jatrebarsko: Naklada slap
10. Kinder, I. (2014). Komunikacija odgojitelj – dijete
11. Kologranić Belić, L. Matić, A. Olujić, M. Srebačić, (2015) Jezični, govorni i komunikacijski poremećaji djece predškolske dobi. U: Kuvač Kraljević, J. (ur.) Vodič za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama. Zagreb
12. Kovačević, M. (1991). Psihologija, edukacija i razvoj djeteta: teorije, istraživanja i edukativna zbilja. Zagreb: Školske novine
13. Krampač – Grljušić, A., Marinić, I., (2007.): Posebno dijete, Grafika, Osijek,
14. Kuvač Kraljević J. (2015) Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama
15. Mikas, D., Roud, B. (2012) Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama predškolskog odgoja. Paediatr Croat. 56 (1). str. 207-214.
16. Pavličević-Franić, D. (2005). Komunikacijom do gramatike. Zagreb: Alfa d.d.
17. Petrović-Sočo, B. (1997). Dijete, odgajatelj i slikovnica. Zagreb: Alineja

18. Prebreg-Vilke, M. (1991) *Vaše dijete i jezik : materinski, drugi i strani jezik*
19. Posokhova, I. (2008). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece: priručnik za roditelje*. Buševac: Ostvarenje
20. Posokhova, I (2005.) *Izgovor: kako ga poboljšati*. Lekenik: „OSTVARENJE“
21. Škarić, I. (1988). *Govorne poteškoće i njihovo uklanjanje*. Zagreb: Mladost Usvajanje jezika. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*
22. Šego, J. (2009). *Utjecaj okoline na govorno komunikacijsku kompetenciju djece; Jezične igre kao poticaj dječjem govornom razvoju*
23. Vuletić, D. (1977). *Govorni poremećaji. Izgovor*. Zagreb: Školska knjiga
24. Vrsaljko S., Paleka Š.(2019). *Pregled ranog govorno jezičnoga razvoja*
25. Velički, V. (2009). *Poticanje govora u kontekstu zadovoljenja dječjih potreba u suvremenom dječjem vrtiću*. *METODIKA: časopis za teoriju i praksu metodika u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi*. 10. 80–91.
26. Velički, V. i Katrainčić, I. (2011). *Stihovi u pokretu*. Zagreb: Alfa d.d.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)